

II. RECENZIE

STEELEAN IOAN BOIA – FUNDAȚIA „EMANUIL GOZSDU” (1870-1952), „VASILE GOLDIȘ” UNIVERSITY PRESS, ARAD, 2006

STEELEAN IOAN BOIA – THE FOUNDATION „EMANUIL GOZSDU” (1870-1952), „VASILE GOLDIȘ” UNIVERSITY PRESS, ARAD, 2006

Cristian BENȚE

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Facultatea de Științe Umaniste, Politice și Administrative

E-mail: cbente13@yahoo.com

Abstract:

The publishing of Stelean Ioan Boia's book, Fundația „Emanuil Gozsdu” (1870-1952), „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2006, represents an event both for the local and for the national historiography. This work tackles with a less researched subject: the history of „Emanuil Gozsdu” Foundation from 1870 to 1952, offering us a new perspective of the modern history of Romanians in Transylvania.

Key words: *foundation, intellectuality, scholar, faculty, university*

Cuvinte cheie: *fundație, intelectualitate, bursier, facultate, universitate*

Publicarea lucrării istoricului Stelean Ioan Boia *Fundația „Emanuil Gozsdu” (1870-1952)*, „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2006, reprezintă un eveniment atât pentru istoriografia locală arădeană, cât și pentru cercetarea istorică la nivel național. Rezultat al unei munci laborioase de cercetare istorică atât în arhivele naționale cât și în cele străine, această lucrare poate fi considerată, fără teama de a exagera, o adevărată *opera magna* a autorului. Primul lucru care atrage atenția la acest amplu studiu istoric este chiar tema sa: istoria de aproape un secol a Fundației „Emanuil Gozsdu”, o istorie multă vreme ignorată și din păcate chiar și astăzi în mare parte necunoscută. Istoricului Stelean Ioan Boia îi revine meritul de a fi abordat acest subiect delicat într-o manieră obiectivă, bazându-se în permanență pe o informație bibliografică și de ordin documentar de cea mai bună calitate. Rezultatul îl reprezintă apariția celei mai elaborate lucrări din istoriografia românească de până acum dedicată istoriei Fundației „Emanuil Gozsdu”, o lucrare care va servi cu certitudine în viitor ca instrument absolut necesar pentru înțelegerea modernității românești în general și a celei transilvănene în particular.

Lucrarea este structurată pe șapte capitole, la care se adaugă un bogat material documentar compartimentat în anexele lucrării, precum și un extrem de bine-venit index de nume și de localități.

Primul capitol este dedicat prezentării diferitelor fundații și fonduri de stipendii transilvănene, care au funcționat cu precădere în secolul al XIX-lea. Autorul subliniază într-un mod extrem de persuasiv rolul fundamental jucat de către aceste fundații în procesul de afirmare națională a românilor din Transilvania, precum și în cel de racordare a lor la valorile europene: „În

cazul societății românești din Transilvania, în procesul de aliniere la noile structuri și modele europene, formarea unei intelectualități naționale avea rolul de a depăși dificultățile de ordin instituțional, generat de lipsa unui învățământ superior unic în limba română și de ordin material, fiind cunoscute costurile ridicate necesitate de întreținerea unui tânăr la universitate. Aceasta cu atât mai mult cu cât în cazul societății românești, categoria socială capabilă să asigure transferul de la modelul de elită socio-economică la cel socio-intelectual lipsea”. Instituția care și-a asumat rolul esențial de sprijinire a tinerilor români pe calea învățaturii, fapt care a dus în cele din urmă la constituirea unei elite intelectuale românești în Transilvania, a fost biserica. Autorul ne prezintă în continuare principalele fundații inițiate și administrate atât de către biserica greco-catolică (Blaj, Gherla, Oradea, Beiuș, Lugoj), cât și de către biserica ortodoxă (Sibiu, Arad, Caransebeș). La eforturile celor două biserici s-a adăugat ceva mai târziu contribuția Astei (cu ajutorul căreia, în perioada 1861-1918, s-au acordat nu mai puțin de 500 de burse tinerilor transilvăneni care studiau în străinătate), dar și a mai multor familii înstărite din rândul românilor, dintre care autorul amintește familia Mocioni.

În cel de-al doilea capitol al lucrării, autorul prezintă înființarea Fundației „Emanuil Gozdsu”. După câteva considerații referitoare la biografia lui Gozdsu, istoricul trece la momentul întemeierii Fundației care „...a luat ființă în baza testamentului întocmit de fondator la 4 noiembrie 1869, în urma decesului său la 3 februarie 1870, când s-a pus de fapt în aplicare actul testamentar, semnat la Pesta, la data amintită...”. Conform Testamentului, averea lui Emanuil Gozdsu urma să fie donată: „acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania, care se ține de credința ortodoxă. Acest legat voind a se constitui în fundațiune perpetuă să poarte nume: Fundațiunea lui Gozdsu”. În continuare, prin Testament se stabilește un adevărat program de formare a elitelor la românii din Ungaria și Transilvania, întinzându-se pe durata a 150 de ani (1871-2021). Ne aflăm deci în fața unui adevărat program național de promovare a elitelor intelectuale românești. Bazându-se pe **Analele Fundației Gozdsu**, aflate la Budapesta, autorul ne prezintă în mod detaliat programul, statutele și organizarea fundației până în anul 1918.

Capitolul al treilea prezintă evoluția veniturilor și cheltuielilor Fundației „Emanuil Gozdsu” în perioada 1870-1918. Autorul realizează cu ajutorul informațiilor obținute din arhivele românești și maghiare un tablou extrem de precis al veniturilor și cheltuielilor fundației în perioada mai sus amintită. Astfel, în ciuda existenței unor fluctuații financiare, fundația a înregistrat o creștere a activelor, cu precădere în perioada 1891-1900¹. Urmând în mare măsură aceeași evoluție, situația financiară a fundației rămâne una pozitivă și în perioada 1900-1918.

Eficiența acțiunilor de încurajare a actului educațional întreprinse de către Fundația „Emanuil Gozdsu” reiese în modul cel mai clar din analiza situației stipendiștilor fundației în perioada 1870-1918, realizată de către autor în cel de-al patrulea capitol al lucrării. Evoluția stipendiilor și a ajutoarelor acordate celor aflați la studii, a avut un curs sinuos, care a depins în mare măsură de posibilitățile financiare ale fundației, dar și de solicitările de ajutoare materială venite din partea tinerilor. Pentru întreaga perioadă însă observăm o creștere semnificativă a numărului stipendiștilor, de la 12 în anii 1870-1872 la 131 în anul 1900. În continuare, autorul ne oferă listele cu stipendiștii Fundației „Emanuil Gozdsu”, în funcție de instituțiile de învățământ pe care le-au absolvit.

În cadrul capitolul al cincilea, intitulat **Stipendii și stipendiști ai Fundației „Emanuil Gozdsu” (1919-1952)**, autorul ne prezintă evoluția fundației în ultima parte a existenței sale. Astfel, „în baza acordului intervenit între România și Ungaria pentru reglementarea definitivă a problemelor Fundației Gozdsu la 27 octombrie 1937, ratificat de guvernul ungar, deși se impunea, patrimoniul fundației nu a fost pus la dispoziția Reprezentanței fundamentale”. Situația financiară a fundației s-a deteriorat, mai ales în anii celui de-al doilea război mondial. În această perioadă, solicitările de stipendii și de ajutoare studii – în condițiile în care fundația nu le mai putea onora – au devenit din ce în ce mai rare.

Situația financiară a Fundației „Emanuil Gozsdu”, mai precis evoluția veniturilor și cheltuielilor acesteia în perioada 1919-1952, este analizată în detaliu în capitolul al șaselea al lucrării. Autorul insistă pe momentul de cotitură reprezentat de primul război mondial, care a adus importante pierderi financiare fundației (410 000 coroane). În cursul anilor ‘30 devine tot mai clar amestecul guvernului ungar în administrarea Fundației Gozsdu, acesta reconsiderând dreptul reprezentanței de a dispune de averea fundației, drept garantat prin dispozițiile testamentare. Cu toate acestea, în decursul anilor 1941-1952, se poate observa o creștere a sumelor încasate de fundație, cu excepția anilor 1942, 1946, 1947 și 1952.

În capitolul final al lucrării, autorul ne prezintă evoluțiile și schimbările organizatorice din cadrul Fundației Gozsdu în perioada 1919-1952. Astfel, anii de după primul război mondial au adus multiple schimbări în structura și activitatea Reprezentanței fundamentale. După război, situația fundației a devenit obiectul tratatelor dintre guvernele român și maghiar, care s-au finalizat cu încheierea acordului din 27 octombrie 1937, care reglementa funcționarea fundației pe teritoriul Ungariei. Potrivit articolului II al acestui acord – „*Fundația Gozsdu se va bucura de toate drepturile unei persoane morale străine în Ungaria*”. După cel de-a doilea război mondial, în anul 1952, prin Decretul – lege nr. 4/1952, în Ungaria s-a trecut la naționalizarea tuturor caselor cu mai mult de șase camere. În mod arbitrar, prevederilor acestui Decret au fost supuse și imobilele din Budapesta aparținând Fundației Gozsdu. Autorul pledează, bazându-se pe dovezi istorice, pentru reluarea demersurilor diplomatice în vederea recuperării averii Fundației Gozsdu. „*Acordul din 27 octombrie 1937 conținând norme cu caracter precis și Tratatul de pace de la Trianon din 1920 care cuprinde norme cu caracter general, au reprezentat și reprezintă în continuare în mod indiscutabil, baza juridică a obligativității Ungariei de restituire a bunurilor Fundației Gozsdu de la Budapesta*”.

Concluzii

Lucrarea istoricului Stelean Ioan Boia umple un gol care exista până acum în istoriografia românească: cel referitor la studierea rolului jucat de fundațiile transilvănene la construirea identității moderne românești. Autorul realizează un istoric al Fundației „Emanuil Gozsdu” (1870-1952), bazându-se atât pe surse istorice primare inedite (documente de arhivă), cât și pe o bibliografie impresionantă dedicată acestei teme. Rezultatul este reprezentat de o lucrare de o incontestabilă valoare științifică, care va deveni în mod cert un punct de reper în istoriografia românească.